O diakonii a charitě zdola a shora s Petrem Hruškou a Štěpánem Brodským

Pro časopis *Caritas et veritas* se ptal se Karel Šimr

Mgr. Petr Hruška, Ph.D. *(*1965), farář Římskokatolické farnosti Cheb, předseda správní rady Hospice Sv. Jiří v Chebu, v letech 2006 – 2011 ředitel Farní charity Cheb. Postgraduální studium pastoračního vedení, spirituality a pastorální teologie v Irsku a v Praze.*

V poslání, které chebská farnost, v níž slouží, formulovala, uvádíte, že chcete "žít z Kristovy radostné zvěsti a sloužit jejímu šíření ve službě všem lidem, zvláště těm nejpotřebnějším". Koho ve vašem kontextu považuješ za tyto nejpotřebnější?

Výraz „nejpotřebnější" je zde pro nás spíše jakýmsi „kompasem", než něčím, co definuje jasně vymezenou skupinu. Biblicky bychom asi řekli, že bychom chtěli „nezapomínat na chudé". Na ty, kteří jsou v dnešní společnosti, ale často i v církvi, nějak upozaděni, vytlačeni na okraj naší pozornosti. Kteří se nedovedou hlásit o svá práva či žádat o pomoc, a to napříč všemi možnými společenskými vrstvami.

To může být žena z ekonomicky zajištěného manželství trvale trpící psychickým domácím násilím ze strany svého muže. Může to být farnice, která z láskou vychází donekonečna vstříc svému synovi – alkoholikovi, kterou splácení jeho dluhů hrozí dohnat na pokraj nezvladatelné bídy a nikdo si toho ani nevšimne. To může být maminka s maličkým dítětem a s druhým na cestě, která se najednou z jakýchkoli důvodů před Vánoci ocitne na ulici a momentálně nezapadá do systémů a standardů profesionální sociální péče…

Možná tady bych se asi nejlépe odrazil k určení onoho „nejpotřebnějšího" – jako člověka, který se propadl sítem standardů systematické podpory státu či neziskového sektoru a je vydán „napospas" pro něj nezvládnutelné situaci.

Jaké konkrétní podoby tato služba ve vaší farnosti má - a jak se ji daří zahrnout do života farního společenství?

Konkrétní podoby služby naší farnosti jsou hodně dané tím, jací lidé byli poslední léta její součástí, jaké schopnosti do ní přinášeli a co jim leželo na srdci. Dlouhodobě je to především návštěvní služba u starých a nemocných, ať už v domácnostech, nebo v lůžkových zařízeních. Část této služby byla později institucionalizovaná tím, že naše farní charita spolu s dalšími založila mobilní hospic, čímž služba umírajícím a jejich rodinám byla zprofesionalizována a farnost jí podporuje skrze benefiční akce, zapojení farníků do dárcovského kruhu přátel Hospice a dobrovolnictví.

Jako doplněk k dalším profesionálním sociálním službám, které v Chebu fungují pod Diecézní charitou Plzeň (azylový dům, noclehárna, denní centrum apod.) pak především během zimních měsíců nabízíme na faře nedělní obědy lidem bez přístřeší s možností následného posezení při filmu či jen tak u kávy. Cílem této spíše aktivity, než služby, není ani tak řešení sociálních či ekonomických problémů těchto lidí, ale vytvoření prostoru, kdy alespoň jednou za týden (a někteří z nich i při občasných návštěvách u dveří fary i během týdne) mohou zakusit prosté lidské neodsuzující a nenárokující přijetí. Někteří pak chtějí navázat i nějakým systematičtějším doprovázením při konkrétních krizových situacích.

Občas také poskytneme jakousi „ubytovací záchytku" někomu, kdo zrovna není zvyklý na přespávání v lesním bunkru, a přesto se náhle ocitne na ulici. Snažíme se pak takovéto lidi po několika dnech doprovodit k nějakému dlouhodoběji udržitelnému řešení v rámci dalších, už profesionálních sociálních či charitních služeb či v rámci jejich širší rodiny.

V oblasti „vnitřní“ diakonie od loňska rozvíjíme cosi, co jsme nazvali „Hroznatova mísa“ (o blahoslaveném Hroznatovi se vypráví, že své dělníky v klášteře Teplá vyplácel tak, že dal do mísy nějakou sumu peněz, ze které si pak dělníci brali každý, kolik potřeboval, a zbytek se rozdal mezi chudé). Farníci mohou na lístky nadepsané „Potřebuji“ či „Nabízím“ psát své potřeby či nabídky (finanční, materiální, časové, dovednostní), přidat kontakt, lístek vložit do proutěného košíku a nechat přinést při nedělní bohoslužbě k oltáři. Na charitě se pak snažíme propojit „nabídky“ a „potřeby“ mezi sebou, případně i nějak jinak (např. z fondů k tomu průběžně tvořených) podpořit řešení takových potřeb, pro které se nenajde příslušná odpovídající nabídka. Samozřejmě že mnoho z takovéto výměny se děje i „mimo mísu“, na základě přirozených rodinných, sousedských či přátelských vztahů. Tuto aktivitu vnímáme jako povzbuzení právě k tomuto přirozeném komunitnímu sdílení darů.

Co všechno podle Tebe je “farní charita” či "sborová diakonie"?

Na to jsem odpověděl už výše. A tak si sem dovolím připojit malý systémový exkurz.

U nás ve farnosti máme zřízenou Farní charitu Cheb, která má vlastní právní subjektivitu a je metodicky vedená Diecézní charitou Plzeň. Tím je právně vzato v partnerském postavení vůči Římskokatolické farnosti Cheb. Tento „outsourcing“ charitativních / diakonických služeb na organizaci, která není formálně totožná s farností, má své výhody i nevýhody. Udělali jsme to takto před lety především ze dvou důvodů: Zaprvé značka „Charita“ měla (a mnohde i pořád má) v širší společnosti lepší „zvuk“, než značka „farnost“, či „církev“. A zadruhé jsme chtěli zřídit dobrovolnické centrum, což se nám zdálo praktičtější (především kvůli žádostem o granty) propojit spíše s charitní, než s farní strukturou.

Zároveň jsme ale od počátku vždy považovali farní charitu za nedílnou součást služebného týmu farnosti, která funguje „uvnitř“ farnosti, a ne jako její (třeba i sebevítanější, ale stále „vnější“) partner. Proto jsme si i poslání naší farní charity specifikovali takto:

„Farní charita Cheb má členům místní farní obce poskytovat prostor a nástroje pro solidární sdílení materiálních statků mezi sebou navzájem tak, aby nikdo z nich netrpěl nouzi, a aby tito farníci mohli v osobním životě i organizovaně v oblasti své působnosti sloužit těm, kteří trpí nespravedlností, samotou, bolestí či bídou, a poskytnout či zprostředkovat jim účinnou a přeměřenou pomoc.“

Jednoduše řečeno – ve farní charitě vidím nástroj, který má pomoci celé farnosti, aby „nezapomínala na chudé“, či aby se celá farnost stala „diakonickou“.

Po více jak deseti letech takovéhoto propojení jsme nyní ve fázi, kdy zvažujeme, jestli tato strukturální podvojnost má ještě smysl a jestli s sebou nepřináší více potíží (dvojí účetnictví, dva rozpočty, dvě výroční zprávy, hlídání oddělenosti zdrojů a účelů finančních darů atd.), než užitku (dobrovolnické centrum by mohla zřídit i přímo farnost a ve městě má farnost jako taková také již docela dobré jméno a nemusí se až tak „schovávat“ za Charitu). Zvažujeme tedy, zda i formálně nepřejít na model, kdy Římskokatolická farnost Cheb nebude charitní služby nabízet svým členům či širší veřejnosti skrze Farní charitu Cheb, ale bude je nabízet jako své vlastní služby.

Tento krok by z dlouhodobého hlediska mohl hodně přispět k dalšímu zlepšení image církve jako takové (lidem by lépe došlo, že to, co doposud ve městě dělala „ta charita“, vlastně dělá „ta farnost“, tj. církev). Ovšem zároveň si nejsem jistý, zda pro tento krok už nastal ten správný čas, protože při sebevětší snaze být lokálně hodnověrní, pro mnoho lidí pořád budeme chtě nechtě součástí onoho na dlouhá léta dopředu ještě nejspíše velmi negativně zatíženého

obrazu (katolické) církve jako té, které jde jen o ty majetky, ve které jsou ti zhýralí kněží prznící malé chlapce a která z kazatelen jen straší lidi katastrofickými scénáři důsledků extrémních genderových ideologií.

Zmínil jsi spolupráci s Charitou? Jak toto „rozhraní" vypadá? A jaké to přináší možnosti a jaká napětí?

Jak je vidět z předchozího, naše Farní charita Cheb je vlastně jednou ze „struktur Charity" (konkrétně Diecézní charity Plzeň), v praxi je ale vedená a řízená v rámci pastoračního týmu naší farnosti. Ono ve stanovách deklarované „metodické vedení" spočívá v tom, že jednou za rok je ředitelka naší farní charity účastna setkání ředitelů jednotlivých místních charit v rámci diecéze a v průběhu roku s kanceláří diecézní charity konzultuje některé další záležitosti (např. týkající se GDPR, tříkrálové sbírky apod.).

V Chebu ovšem navíc jakožto farnost / farní charita spolupracujeme i s profesionálními sociálními službami v oblasti pomoci lidem bez přístřeší, které jsem zmiňoval již dříve a které v Chebu před lety za pomoci tehdejší farní charity zřídila Diecézní charita Plzeň. Občas se setkáme s někým z vedoucích pracovníků, abychom „sladili noty" a „nelezli si do zelí", občas konzultujeme jednotlivé situace a klienty, kteří se objevují jak u nich, tak u nás, občas na diecézní charitu posíláme pro profesionální pomoc. Ovšem vzhledem k tomu, že k nám se z tohoto okruhu stahují spíše lidé, kteří klasickým sítem standardů sociálních služeb již zcela propadli (nebo se ani z různých důvodů nikdy nesnažili do tohoto systému dostat), často ani takovéto konzultace zapotřebí nejsou a nějaká vážnější napětí nevznikají.

Jak se podle Tebe Charita jako velká organizace, řízená shora, a zdola z prostředí farností vycházející diakonické aktivity mohou propojovat a doplňovat?

Možná právě nějak podobně, jako jsem nastínil výše. Takováto „diakonická farnost" (ať už za pomoci farní charity coby formální struktury či bez ní) by dle mého měla být prostorem, kde lidé, a to zvláště „ti nejpotřebnější", mohou zakusit Ježíšovy žehnající, podpírající a hladící ruce, slyšet Ježíšovo slovo přijetí, povzbuzení a milosrdenství a objevit prostor, ve kterém nasají novou naději k životu a případně najdou i nějakou praktickou pomoc či podporu. A to ne především skrze specializovanou „kancelář" či „projekt", ale skrze setkání s farníky při či po nedělní bohoslužbě, v jejich všedním životě, případně při běžných farních aktivitách přes týden na faře. Pokud se pak uprostřed tohoto všeho objeví potřeba profesionální pomoci, měla by farnost mít možnost odkázat na osvědčené kvalitní sociální služby v té které oblasti. A zde si dovolím – s trochou nadsázky – říci: Pak už je tak trochu jedno, jestli to budou sociální služby provozované Charitou, nebo nějakou jinou kvalitní neziskovou organizací.

Mgr. Štěpán Brodský *(*1973), náměstek ředitele a člen správní rady Diakonie ČCE odpovědný za duchovní a pastorační péči, komunikaci a fundraising. Absolvent ETF UK. Patnáct let kazatel ČCE v Třebenicích a Hradci Králové.*

V Diakonii ČCE působíš jako člen správní rady odpovědný za duchovní a pastorační péči, komunikaci a fundraising. Jak to jde dohromady?

Jak je to takto poskládáno vedle sebe, opravdu to může znít šíleně. Je to z části residuum procesu, jak se moje role ve vedení Diakonie budovala. Do Diakonie jsem nastoupil v roce 2015 s úkolem pečovat o vztahy se zřizovatelskou Českobratrskou církví evangelickou po všech stránkách, které z tohoto vztahu vyplývají. Diakonie, jako církevní nezisková organizace

dlouhodobě deklaruje, že vedle poskytování péče sociální, zdravotní, vzdělávací, poradenské, dbá také na péči pastorační a duchovní. Původně se počítalo s tím, že tyto věci bude mít na starosti tzv. farář pro Diakonii. Nikdy se ovšem nepovedlo ve spolupráci s ČCE nastavit systém tak, aby bylo místo faráře pro Diakonii obsazeno. Proto se tehdy vedení Diakonie rozhodlo, že přijme pracovníka na ústředí Diakonie, kterému bude oblast spolupráce s ČCE a s ní související duchovní a pastorační služba, svěřena. Říkali jsme mu tehdy manažer pro etické řízení. S další restrukturalizací vedení Diakonie jsem dostal na starosti oddělení komunikace a fundraisingu. Vnímám to tak, že vztahy se zřizovatelem patří do oblasti externí komunikace Diakonie, proto mi toto spojení nepřipadá problémové.

Prakticky je třeba říct, že v rámci vedení Diakonie se v oblasti duchovní a pastorační péče soustředíme na komunikaci mezi ústředím ČCE a vedením Diakonie, nastavujeme společně systémy spolupráce, pracujeme na koordinaci a nastavování procesů, podle kterých pak konkrétní spolupráce probíhá na nižších úrovních. Je to spíš manažerská práce než konkrétní výkon pastorační a duchovní péče. Tu si užiji jen okrajově, například při pravidelných ztišeních zaměstnanců ústředí, v pastoraci a sdílení s kolegy, ke kterým také dochází, ale hlavní náplní mé práce nejsou.

Diakonie je organizace zřizovaná církví a provozuje více než 140 zařízení v celé ČR? Jak a jakým způsobem se Vám daří pečovat o křesťanský ráz instituce a jejích služeb a co to vlastně znamená?

Co to vlastně křesťanský ráz znamená je dobrá otázka. Na mnoha místech vstupuje do života zařízení Diakonie farář či farářka partnerského sboru, navštěvují se nebo pořádají společné bohoslužby. Ve vztahu k partnerskému sboru vzniká pro organizační jednotku prostor, ve kterém má být napojena na svět křesťanského společenství. Je mi jasné, že toto křesťanský ráz instituce nezaručí, ale snažíme se tak vytvářet příležitosti, kdy do života Diakonie promlouvá svět křesťanské víry.

Snažíme se v Diakonii žít s vědomím, že všechnu tuhle sociální a jinou službu pro různé potřebné lidi kolem nás, děláme, protože nás k tomu vyslala církev. Křesťanská láska k bližnímu, ochota pomáhat a projevovat milosrdenství, mají podle mého mnoho tváří. Od vnitrosborové solidarity a pomoci až po institucionální sociální služby, které církev iniciovala. Podle mne je to vědomí důležité, např. v Soběslavi existuje středisko a škola pro děti a lidi s různým hendikepem ne proto, že se radní města rozhodli je zřídit kvůli potřebnosti, ale že se takto rozhodli křesťané z místního sboru. A že tuto svoji službu zformovali do střediska Diakonie, to je jedna z cest.

V Diakonii pracujeme s klienty i zaměstnanci, u kterých církevní či náboženskou příslušnost nezjišťujeme. Křesťanský ráz tak těžko můžeme požadovat po nich. Požadujeme od nich, a především od zaměstnanců, respekt k hodnotám organizace, které z křesťanského prostředí vycházejí. Když třeba usilujeme o kvalitu péče o lidské vztahy (na různých úrovních), mluvíme o hodnotě milosrdenství. Člověku, kterému není srozumitelné křesťanské prostředí, pak zjednodušeně vysvětlujeme, že dbáme na to, abychom do lidských vztahů vstupovali s milým srdcem (empaticky, s respektem). Pro člověka znalého křesťanského prostředí se pak v tomto rozhovoru může otevírat i milosrdenství, se kterým se k němu Bůh sklání, a ve kterém mu dává sílu, aby sloužil. O těchto různých způsobech vnímání motivace k milosrdenství se snažíme v Diakonii otevřeně mluvit. Podobné je to i u dalších hodnot: společenství a naděje. Diakonie má hodnoty celkem čtyři. Shrnujeme je ve větě s naším posláním pomáhat potřebným: Diakonie tvoří společenství, které v milosrdenství a s nadějí fortelně pomáhá potřebným.

A jak se nám daří pečovat o křesťanský ráz? Odpověď je analogická pokusům při péči o křesťanskou tradici v české společnosti. Jak zaměstnanci Diakonie, tak její klienti, jsou na jedné lodi s českou společností. Nesou společné znaky nedůvěry k církvím, neznalosti křesťanských tradic, víry v něco. Zápasit za křesťanský ráz se snažíme především upevňováním vědomí, odkud naše pomoc vychází, a tím, že věříme, že tato práce má smysl, že má naději. A o tom se snažíme i podávat svědectví. Prioritou ale zůstává pomáhat potřebným.

Zvláštností Diakonie ČCE (oproti např. Charitě ČR) je skutečnost, že každé středisko má svůj partnerský farní sbor. Jak to funguje a jaký význam má pro Diakonii spolupráce s církví?

Každá organizační jednotka Diakonie (to je buď středisko sociálních či zdravotních služeb nebo speciální škola) je napojena na partnerský sbor ČCE. Staršovstva partnerských sborů volí členy Dozorčích rad. Dozorčí rada je kontrolním a poradním orgánem pro organizační jednotku. Je to příležitost, aby život organizační jednotky viděly oči, jehož nositel je aktivní křesťan, a tento pohled nabízel i do světa Diakonie.

Důležitý význam spojení ČCE, jako zřizovatelky, s Diakonií je v tom, že ČCE je v zásadě odpovědná za to, co a jak Diakonie dělá. Kontrolu a odpovědnost v některé oblasti nechává plně na Diakonii (například kontrolu kvality služeb podle standardů), jiné chce mít pod dohledem (například hospodaření). Toto nastavení je v zásadě v pořádku. Otázkou jen zůstává, zda místní partnerské sbory najdou dostatek potřebně erudovaných dobrovolníků pro spolupráci s organizačními jednotkami Diakonie. A velkou výzvou zůstává i výše spolupráce ve zmiňované péči o křesťanský ráz organizace.

Kde vidíš možnosti vzájemného doplnění Charity či Diakonie jako velkých organizací, řízených shora, s diakonickými aktivitami, vycházející zdola z prostředí farností a sborů, v případě ČCE např. s tzv. křesťanskou službou?

Mohu mluvit jenom o tom, jak to vidím v případě Diakonie ČCE a farních sborů ČCE. Tento můj pohled souvisí s názorem, že sociální práce instituce Diakonie a sociální práce sborů ČCE a jejich členů jsou jenom různé formy rozvíjení diakonické práce, kterou chápu jako povolání křesťanů (a dalších spolupracovníků) v naplňování poslání církve v tomto světě. V jádru jde o společné ujišťování, že jsme tady, abychom pomáhali potřebným. Jsme na jedné lodi. Není žádné my a oni. Posilování této sounáležitosti o cestě na jedné lodi vzájemnou vstřícnou komunikací, výměnou zkušeností či finanční podporou je jednou z možností vzájemného doplňování.

Diakonie jako instituce se plně profesionalizovala. Snaží se vystupovat v rámci systému poskytování sociálních služeb v ČR. Sleduje právní předpisy, má nastavené systémy. V tom všem se může stát poradní podporou každé sociální aktivitě sborů ČCE. Svým způsobem se může stát také bránou k občanské společnosti. Např. místní sbor se dobrovolnickou aktivitou ve středisku Diakonie může dostat k lidem, kteří by do společenství sboru nepřišli, nesetkali se s ním.

Sborová diakonická aktivita (např. křesťanská služba při sboru) může Diakonii jako organizaci připomínat jádro diakonické práce. Může připomínat věci, na které se při profesionalizaci zapomíná, např. že pomáhat lze i modlitbou a přímluvami. Že pomoc bližnímu je také záležitost srdce a víry, nejenom skutků samotných. Dobrovolnická křesťanská služba ve sborech církve může motivovat lidi, aby ve své profesní sféře volili zaměstnání v sociálních službách.

Ptal se Karel Šimr